

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXI (2023).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/AAMS4404

**МАТЕРИАЛНАТА КУЛТУРА И НЕЙНОТО ЕТНОЛОЖКО
ИЗУЧАВАНЕ ВЪВ ВТУ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
(в отговор на образователното есе на проф. днк Маргарита Карамихова
„Материалната култура – клетата Пепеляшка в дома на етнологията“)**

Мария ИВАНОВА*

**MATERIAL CULTURE AND ITS ETHNOLOGICAL STUDY AT
ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY OF VELIKO TARNOVO
(In Response to Prof. Dr. Habil Margarita Karamihova’s
Educational Essay “Tangible Cultural Heritage:
A Cinderella in the Home of Ethnology”)**

Mariya IVANOVA

Abstract: *This article is a response to Prof. Dr. Habil Margarita Karamihova’s educational essay “Tangible Cultural Heritage: A Cinderella in the Home of Ethnology.” The paper considers three main issues related to the ethnological study of material culture at St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo: 1) training and research work of university lecturers in Ethnology; 2) the results of Ethnology students’ research work; and 3) the curricula in Professional Field 3.1. Sociology, Anthropology and Cultural Studies, and the academic courses on material culture included in these curricula. The article defends the opinion that material culture – a Cinderella in the home of Ethnology, – has always shone in the Ethnology study process at the University of Veliko Tarnovo; its brilliance is a merit of all former and current Ethnology lecturers, doctoral and graduate students in Ethnology.*

Keywords: *material culture; ethnology; curricula; academic disciplines.*

Като дългогодишен преподавател по етнология във ВТУ не мога да остана безучастна в предложената от проф. днк Маргарита Карамихова дискусия за проблемите в етнологичното преподаване на материалната култура [Карамихова, М. 2022, с. 335–339]. Предварително ще

---

* **Мария Иванова** – доктор, професор, преподавател в катедра „Нова и най-нова история на България“ при Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @ ivanova.vtu@abv.bg

направля уговорката, че ще разгледам само изучаването на материалната култура в нашия университет, тъй като всеки университет има своя стратегия по отношение на бакалавърското и магистърското обучение по етнология.

В хода на изложението ще разгледам три основни проблема, които имат отношение към етнологичното изучаване на материалната култура: 1) подготовка и научноизследователска дейност на преподавателите по етнология; 2) резултати от научноизследователската дейност на студентите, които изучават етнология и 3) учебните планове в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата и учебните дисциплини, включени в тях, изучаващи материалната култура.

Ще започна с научноизследователската и учебно-преподавателската дейност на доц. д-р Николай Колев – доайенът на науката етнология във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Още през далечната 1965 г. той неочаквано получава предложение от проф. Стойко Стойков – научен ръководител на дипломната му работа по диалектология в СУ „Климент Охридски“, да се посвети на етнографията. Повод е получената Хердерова награда от големия български етнограф Христо Вакарелски, който като неин носител има право да изпрати един млад учен, който да специализира етнография във Виена. Тогавашният младеж Николай Иванов Колев, препоръчан от проф. Стойко Стойков, веднага допада на Христо Вакарелски по две причини: първо, че е добър като българист, а, второ, че е родом от село (с. Страхилово, Великотърновска област). Както отбелязва Христо Вакарелски, опитът му отдавна го е убедил, че филолозите и селските деца са най-пригодни за работа в родната етнография [Вакарелски, Х. 2002, с. 247–249]. Като стипендиант във Виена Николай Колев е изключително усърден и се завръща в България с диплома за докторат по философските и историческите науки (1969 г.). За Христо Вакарелски това е втора награда – да даде възможност на един млад изследовател да се посвети на етнографията и по този начин да се отплати на професор Иван Д. Шишманов, който на времето го изпраща на етнографска специализация във Варшава.

Последовател на Христо Вакарелски, най-големият български изследовател на народната материална култура, доц. д-р Николай Колев запазва през целия си творчески път именно научния интерес и приемствеността в изучаването на традиционната материална култура. Той постепенно се превръща в един от водещите български изследователи в тази област, а библиографската му справка показва, че успешно изследва народния транспорт, поминъците, съобщенията, търговията, чешмите, панаирите и съборите в българското етнично землище. Той публикува повече от 30 студии и статии за традиционния транспорт, като по-важните от тях са: ”Техническо и терминологическо изследване на една част от севернобългарската кола” (1972 г.); ”Колата по нашите земи по археологически и исторически данни” (1973 г.); ”Транспортът в България през епохата на Възраждането” (1981 г.); „Традиционната българска кола като обект на народното изкуство” (1983 г.); „Сухоземните пътища по българските земи и пътуването по тях през XV–XVIII в.” (1986 г.); „Писаните и пеещите каруци в Троянско, (1990 г.); „Транспорт и съобщения” (1999 г.) и много други [Ковачев, А. 2000, с. 41–60]. В съвременната българска етнология все още водещи са и неговите публикации за „Някои поминъци в Еленския край, (1976 г.), „Поминъкът в Ивайловградско, (1976 г.), „Пазарите и панаирите в бита на населението от Кърджалийски окръг, (1978 г.), „Традиция и иновация в народните събори, (1979 г.) „Коларо-железарският занаят в с. Самоводене” (2000 г.) и много други [Ковачев, А. 2000, с. 41–60]. Специално внимание заслужават и неговите изследвания в академичната тритомна „Етнография на България“, където е автор на раздела „Транспорт и съобщения“ [Колев, Н. 1983, с. 142–152], както и в представителната академична поредица „Етнографски проучвания на България“, където е автор на студиите за земеделието и животновъдството в Пиринския край [Колев, Н. 1980, с. 67–91, 368–375] и на добавъчните поминъци в Ловешкия край [Колев, Н. 1999, с. 97–103]. Широкият пространствен и хронологически диапазон на изброените трудове показва, че доц. д-р Н. Колев познава в детайли не само локалната, регионалната и общоетничната характеристика на традиционната материална култура, но и динамичното ѝ развитие през вековете.

През 1970 г. доц. д-р Николай Колев е избран за редовен асистент по етнография във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, където работи буквално до смъртта си през 2013 г. В периода 1970–2001 г. той преподава дисциплината Българска етнография на всички студенти от Историческия факултет, като създава и студентски кръжок по етнография – един от най-големите и авторитетните в университета, носещ името на неговия учител – Христо Вакарелски.

С учебна цел доц. д-р Н. Колев осъществява и много етнографски експедиции, като на терен студентите имат възможност да наблюдават неговото умение бързо да установява контакт с информаторите и да получава необходимата информация. Резултатите се измерват със стотици защитени дипломни работи, на които той е научен ръководител. Количественият анализ на дипломните работи показва, че една част от тях са посветени на локалното историко-етнографско изследване на отделни български селища, като материалната култура задължително е разработена в тях¹. Проучени са около 80 села и градове, като в пространствен аспект преобладават изследванията на Великотърновско, Плевенско, Сливенско, Разградско, Силистренско, Варненско и др. Не са малко и дипломните работи, посветени на общобългарското проучване на отделни културни и материални явления като поминъци, народна архитектура, облекло, храна, народно изкуство и др. [Иванова, М. 2005 а, с. 262–265]. Повечето от дипломните работи се отличават и с допълнителни приложения под формата на снимков албум или видеодискета. По този начин е събрана и великолепа колекция от снимки, макети на къщи, воденици, рала, други оръдия на труда, облекло, филми по етнография, които се използват при онагледяването на народната материална култура в учебния процес [Георгиев, Г. 2005, с. 10].

Като преподавател доц. д-р Николай Колев е създател и на няколко поколения професионални етнографи, които и днес продължават да работят в етнографските музеи и в различните институти и университети на страната. Даже нещо повече, те не забравят своя учител, а като доказателство ще посоча обявената вече научна конференция на РЕМ – Пловдив, на тема „Магията или вярата в свръхестественото“ (15–17 март, 2023 г.), посветена на 10-годишнината от смъртта му. Негови студенти-историци и дипломанти са гл. ас. д-р Здравко Здравков и гл. ас. д-р Павлин Чаушев – преподаватели по етнология в нашия университет. Дипломната работа на гл. ас. д-р Здравко Здравков е в областта на демонологичните вярвания и представи (№ 299), а на гл. ас. д-р Павлин Чаушев – за металните накити и украшения от Великотърновско (№ 456), която по-късно разширява и защитава като дисертация.

Още през 70-те години на ХХ в. в учебния план на специалност История е утвърдена и специализация по Етнография, която съдържа няколко етнографски дисциплини, съобразени с подробното изучаване на народната култура. С активното съдействие на доц. д-р Н. Колев студентите-историци, избрали тази специализация, имат възможност да слушат лекционните курсове на изследователи от тогавашния ЕИМ при БАН – на проф. Мария Велева, а след това на доц. Ганка Михайлова, за традиционното народно облекло (1980–1985), на проф. дин Стоян Генчев за теренното етнографско изследване (1984–1990) и други [Иванова, М., Ганчева, И. 2012, с. 173–177]. Специално ще отбележа и името на първия лектор от щатния състав на ЕИМ при БАН – доц. Татяна Колева [Михайлова, Г. 1996, с. 120]. Тя води лекциите в нашия университет по Етнография на България от 1963 до 1969 г. Лекционният курс е посветен на традиционната народна култура и отразява състоянието на българската етнография през 60-те години на ХХ в.

Ще приключа с твърдението, че благодарение на доц. д-р Н. Колев и на споменатите хонорувани лектори традиционната (доиндустриалната) материална култура винаги е била съществена част от изучаването на народната култура, дори повече, отколкото условно отделените соционормативна и духовна култура.

През 2001 г. в Историческия факултет на ВТУ е открита специалност Етнология. Първоначалният щатен преподавателски състав включва доц. д-р Николай Колев, доц. д-р Маргарита

¹ Колегиумът по етнология разполага със списък на всички защитени бакалавърски и магистърски дипломни работи по етнология. Списъкът включва пореден номер на дипломната работа, името на автора и темата, както и годината на защита.

Василева, доц. д-р Люба Макавеева и гл. ас. д-р Мария Иванова. Както беше отбелязано, по това време доц. д-р Николай Колев е всепризнат изследовател на народната материална култура, доц. д-р Маргарита Василева е водещ български етнолог в областта на календарната обредност, доц. д-р Люба Макавеева – в областта на семейството и неговите етносоциални аспекти, а гл. ас. д-р М. Иванова – в областта на родствените институции. Видно е, че по този начин преподавателският състав в специалност Етнология и неговата научноизследователска дейност „покрива“ всички основни дялове от изучаването на народната култура. По-късно като щатни преподаватели са привлечени гл. ас. д-р Илияна Ганчева (2008 г.), гл. ас. д-р Здравко Здравков (2009 г.), проф. д-к Маргарита Карамихова (2011 г.)² и гл. ас. д-р Павлин Чаушев (2019 г.). Тяхната научноизследователска дейност също е разнородна в областта на народната култура, съобразена и с развитието на съвременната българска етнология след промените от 1989 г. Те са най-ярко отразени в научноизследователската дейност на проф. д-к Маргарита Карамихова.

Ще ми се да допълня, че по това време (още от 80-те години на ХХ в.) е утвърдена концепцията на проф. дин Стоян Генчев за синкретичния или многофункционалния характер на народната култура [Генчев, С. 1984, с. 13–14], като обективизираната човешка дейност или т.нар. материална култура, започва да се изследва не само като самостоятелен проблем, но и като неделима част от съдържанието на онези културни явления, които се отличават именно с многофункционалния си характер. По този начин материалната култура започва все по-често „да се вписва“ в изследванията за обичаите и обредите, народната хигиена, градската култура и пр. Пример в това отношение са изследванията на млади колеги – преподаватели по етнология [Ганчева, И. 2011, с. 341–345; Gancheva, I. 2014, pp. 106–113; Ганчева, И. 2018, с. 632–644; Gancheva, I. 2019, pp. 171–192], както и на някои от докторантите на доц. д-р Николай Колев и проф. д-р Мария Иванова³.

Тук ще разгледам и учебните планове за специалност Етнология и Културен туризъм в Историческия факултет на ВТУ, които са акредитирани в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата. Предварително ще направя уговорката, че в учебните планове материалната култура продължава да се преподава относително самостоятелно в някои учебни дисциплини, а в други – тя също е застъпена заради синкретичния характер на народната култура. Затова тук ще коментирам основно дисциплините, които имат пряко отношение към изучаването на народната материална култура⁴.

² През 2011 г. проф. д-к Маргарита Карамихова се яви за втори път на доцентски конкурс по Етнология в нашия университет, въпреки че беше вече доцент в ЕИМ при БАН. До участие в конкурса бяха допуснати двама кандидати, но, което е по-важно, трябваше да се спази ЗВО и да се проведе нов конкурс. Такава е практиката и в другите български университети. Например, през 2014 г. се обяви конкурс за доцент по Етномузеология в СУ „Св. Климент Охридски“, като единствен участник в проведения конкурс беше нашата многоуважаема колега Мирелла Дечева – доцент д-р от 2003 г. в ЕИМ при БАН, за съжаление, вече покойница. В случая пиша тези редове от първо лице, като член на утвърдените научни журита по двата конкурса – в нашия и в Софийския университет.

³ Докторанти на доц. д-р Николай Колев, защитили дисертационни теми са: Теменуга Георгиева „Българската етнография от Освобождението до Втората световна война“ (2012 г.); Миглена Петкова „Българска оброчна пластика (2012); а на проф. д-р Мария Иванова: Павлин Чаушев, „Метални накити и украшения от Северна България (от втората половина на ХІХ до средата на ХХ в.)“ (2012 г.); Илияна Ганчева „Всекидневна и празнично-обредна хигиена на мюсюлманите-сунити в България (1879–1989)“ (2014 г.); Илия Вълев „Етнокултурна характеристика на казармата през социализма (1944–1989 г.)“ (2015); Жанина Стоянова „Концепцията за женска красота през социализма (етнокултурни аспекти)“ (2016); Теодора Йонкова „Съвременната българска общност в Пекин – Китайска народна република“ (2020); Светлозара Колева „Култът към лековити извори във Варненско от края на ХІХ до началото на ХХІ век (етнологички прочит)“ (2021 г.); Малвина Александрова „Българското традиционно облекло – знак за идентичност в съвременността“ (в срок на обучение).

⁴ Справката по учебните планове, дисциплини и учебни програми е направена по публикуването им в е-преподавател – URL: <<https://www.uni-vt.bg/e-prepodavatel>>, (декември 2022 г.)

В сравнителен аспект по-рано е разкрита специалност Етнология, чийто пръв учебен план (бакалавърски) е за учебната 2001/2002 г. В него материалната култура е застъпена в следните задължителни учебни дисциплини: Българска етнология (доц. д-р Николай Колев); Балканска етнология (гл. ас. д-р Мария Иванова); Славянска етнология (доц. д-р Маргарита Василева); Етнология на града (доц. д-р Люба Макавеева); както и в избираемите дисциплини Жилищна и култова архитектура; Аграрната култура по българските земи; Народни изкуства и др. Този учебен план е валиден за обучението на студентите-етнолози до 2007 г. Както е видно, изучаването на материалната култура е на почит, тъй като присъства в задължителните и в избираемите етнологички дисциплини.

Първите промени се наблюдават в учебния бакалавърски план, приет за випуск 2004–2008 г., като се запазват всички задължителни дисциплини, които включват изучаването на материалната култура, както и избираемите – Народно изкуство и Етномузеология, а допълнително се въвеждат факултативните дисциплини Съвременна българска и балканска култура, които също имат отношение към изучаването на материалната култура. В следващия учебен план (2005 г.) вече е налице и факултативната дисциплина Краезнание, като се има предвид, че краезнанието е важен извор ресурс при етнологичното изучаване на народната култура и в частност на материалната култура. Споменатите учебни дисциплини запазват своето място в учебните планове, по които се обучават студентите-етнолози до 2017 г. Тук ще отговоря и на въпроса на проф. д-р Маргарита Карамихова защо Теренното етнографско изследване или т.нар. студентска практика, фигурира като учебна дисциплина чак в VI-ти семестър [**Карамихова, М.** 2022, с. 336]. Известно е, че теренното етнографско изследване е основен метод на работа за професионалните етнолози, както и за студентите, които ще приключат бакалавърското си обучение с дипломна работа по етнология. В началото на III курс (V-ти семестър) те са вече ориентирани по отношение на избраната дипломна тема, а практическото теренно етнографско изследване в VI-тия семестър на този учебен курс подпомага тяхната изследователска работа при нейното разработване [**Иванова, М.** 2005 б, с. 112–128]. А посещението на етнографски музей беше задължително. Като преподавател всяка година водех студентите-етнолози поне в един музей – в Националния етнографски музей – София, в АЕК „Етъра“ – Габрово, в Сарафкината къща в Търново, в Арбанаси, на Орешака в Троян или в някой друг етнографски музей. Даже смея да твърдя, че тогава студентите-етнолози имаха възможност и посетиха много повече етнографски музеи извън Велико Търново. Тази традиция по-късно продължи гл. ас. д-р Илияна Ганчева, на която студентите дължат и много от проведените теренни изследвания.

Съществените промени започват в учебния план за випуск 2014–2018 г., когато се въвеждат нови избираеми дисциплини (Хетеродоксният ислям в България, Етнокултурни групи, Етнология и съвременност (изследване на постсоциализма), Свети места и поклонничество), като материалната култура продължава да се изучава главно в „старите“ или класически задължителни етнологички дисциплини. Това отношение към материалната култура обаче бързо се променя в учебния план за випуск 2017–2021 г., когато са въведени факултативните учебни дисциплини Новият живот на занаятите, Традиционна хигиена в българските земи, като едновременно с това са запазени класическите задължителни дисциплини Българска, Балканска, Славянска етнология, Етнология на града, както и факултативната Народно изкуство. А в следващите учебни планове са въведени допълнителните нови дисциплини – Българска народна медицина (факултативна), Практика в етнографски музей (задължителна), Съвременни технологии в музея (заместила дисциплината Етномузеология), Материална култура на доиндустриалното общество (избираема) и Промени в материалната култура на националната държава (избираема). Те се водят от асистентите по етнология, като тази учебна година (2022/2023) гл. ас. д-р Илияна Ганчева е титуляр на избираемата дисциплина Материална култура на доиндустриалното общество и на факултативната Българска народна медицина, а гл. ас. д-р Павлин Чаушев – на задължителната Практика в етнографски музей и избираемата Промени в материалната култура на националната държава. Ще си позволя да отбележа, че изброените нови учебни дисциплини, от една страна, наистина разширяват изучаването на материалната култура, но, от

друга страна, страдат от един общ образователен недостатък. Например, ако се погледнат техните публикувани в момента учебни програми, чийто автор е гл. ас. д-р Павлин Чаушев, някои от включените в тях теми се „припокриват“ в голяма степен помежду си в отделните учебни дисциплини. Ще посоча само някои примери от активния учебен план за септември 2022 г.: *темата за облеклото, тъканите и шевиците* присъства в учебните дисциплини Практика в етнографския музей, Материална култура на доиндустриалното общество, Новият живот на занаятите, Народно изкуство, Промени в материалната култура на националната държава (от 1878 до 1944 г.)⁵; *темата за накитите и украшенията* – в Практика в етнографския музей, Материална култура на доиндустриалното общество; *занаятите* – в Материална култура на доиндустриалното общество, Новият живот на занаятите, Народно изкуство, Промени в материалната култура на националната държава; *народната архитектура* – в Материална култура на доиндустриалното общество, Новият живот на занаятите, Народно изкуство. В известна степен някои от включените теми в учебните програми „дублират“ и учебния материал за материалната култура, включен в класическата задължителна дисциплина Българска етнология, която се изучава два семестъра (например *темите за земеделието, животновъдството, традиционното жилище* в учебната дисциплина Материална култура на доиндустриалното общество). В случая мога само да препоръчам да се огледат учебните програми, да се сравни тяхното съдържание и да се коригират в зависимост от разпределението на учебния материал във всички етноложки дисциплини. Предполагам, че това ще доведе до въвеждането на нови – по-малко проучени изследователски теми, до конкретизирането им в културно-историческо отношение, които наистина ще разширят етноложкото изучаване на материалната култура.

Накрая, ако трябва да обобщим изучаването на материалната култура през целия период от функционирането на бакалавърската специалност Етнология, имайки предвид броя на етноложките дисциплини в учебните планове, ще установим следното съотношение: *налице са 14 задължителни учебни дисциплини, от които 5 или 6 (във всички учебни планове) включват изучаването на различни аспекти от материалната култура (Практика в етнографски музей, Българска етнология, Балканска етнология, Славянска етнология, Етнология на града, Теренното етнографско изследване). Общият брой на избираемите дисциплини е 11, като в различните години най-малко 2 или 3 от тях са директно свързани с изучаването на материалната култура (Жилищна и култова архитектура, Народно изкуство, Аграрната култура по българските земи, Материална култура на доиндустриалното общество, Промени в материалната култура на националната държава). А след 2017 г. съотношението при факултативните дисциплини показва, че от общо 6 учебни дисциплини, 4 от тях са посветени на различни аспекти от материалната култура (Новият живот на занаятите, Народно изкуство, Традиционна хигиена в българските земи, Българска народна медицина).* Считам, че направената справка е достатъчно красноречива за изучаването на материалната култура в бакалавърската специалност Етнология. Дори да са допуснати някои грешки в изчисленията (например „разместването“ на отделни дисциплини като задължителни, избираеми или факултативни), както и липсата на коментар по други дисциплини, които също имат отношение към изучаването на материалната култура, но се водят от специалисти – щатни и хонорувани, в други професионални направления, те не променят заслуженото място на материалната култура в обучението на бакалаврите-етнолози.

Да погледнем и магистърските програми по Етнология. В учебните планове на МПСН присъстват учебните дисциплини Всекидневието на българите през Средновековието (задължителна), Народна култура XV–XVIII в. (задължителна), Етнографските експозиции и музеи в България (задължителна), Етнология на съвременното българско село (избираема). А в МПДН, освен задължителните Всекидневието на българите през Средновековието, Народна култура през XV–XVIII в., Българска етнология, Етнология на града и Народно изкуство, са включени и избираемите дисциплини – Материална култура на доиндустриалното общество, Етномузеология и Етнотуризм.

⁵ Хронологическият обхват на тази учебна дисциплина е посочен от мен – Мария Иванова.

Както беше отбелязано, към професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата се отнася и специалността Културен туризъм, действаща като бакалавърска и магистърска програма. В бакалавърските учебни планове винаги присъстват избираемите учебни дисциплини Локални и регионални варианти на българската народна култура, Българско приложно изкуство, Всекидневна и обредна храна на българския народ, а от по-ново време и Материално наследство на хетеродоксните мюсюлмани. Подобно е положението и в магистърските програми за СН и ДН, които включват учебните дисциплини Традиционна материална култура в музеите (факултативна) и Етнографски групи на българите (избираема). Като се има предвид комплексният характер на специалност Културен туризъм, изучаването на народната материална култура заема достойно място. Доказателство са и наличните бакалавърски и магистърски дипломни работи по етнология, защитени от студентите в тези специалности.

Ще ми се да напиша няколко думи и по повдигнатия от проф. днк Маргарита Карамихова проблем за колекционерите и тяхното познание за материалната култура [**Карамихова, М.** 2022, с. 337]. За професионалните етнологи е ясно, че характеристиката на материалната култура съдържа една много важна, видима черта – тя е свързана с нейното динамично развитие, чийто резултат е бързата ѝ промяна (дори смяна) в производството и бита на хората, която пък поражда колекционерското отношение и познание за нея. Примерите са много – от всички области на материалната култура – от ралата и паламарките до носиите, тъканите, шевиците, занаятчийските произведения, елементи от домашната уредба и пр., както и от всички исторически епохи, включително и от тази на социализма. Дълбоко уважавам колекционерите, но въпреки това считам, че техните колекционерски страсти и познания нямат място в задължителния учебен процес най-малко по три причини: първо, заради ограничения общ хорариум от часове в отделните учебни планове; второ, заради изключителното разнообразие на материалната култура, отразено в културно-историческото ѝ развитие и в множеството ѝ локални, регионални и национални варианти, изискващи в повечето случаи не колекционерско, а професионално познание; а трето, заради различните цели, които поставят пред себе си отделните колекционери. Не на последно място в университетското образование има достатъчно други извънучебни форми на научноизследователска и възпитателна работа, които могат да разширят познанията на студентите и в тази сфера – например специализираните студентски кръжоци, участие в дискусии, изложби или в други културни прояви, организирани от Центъра по етнология и културна антропология в университета.

В заключение ще обобщя, че, ако справка на проф. днк Маргарита Карамихова е точна по отношение на етнологичното изучаване на материалната култура – клетата Пепеляшка, в другите български университети [**Карамихова, М.** 2022, с. 335–336], *то се оказва, че в нашия университет Пепеляшка винаги е блестяла, като нейният блясък е заслуга на всички бивши и настоящи щатни и хонорувани преподаватели-етнологи, докторанти и студенти-дипломанти по етнология. Призовавам в дискусиата да се включат и други професионални етнологи, нашите бивши възпитаници – етнологи, историци, археолози, специалисти по културен туризъм, за да чуем и тяхното мнение.*

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Вакарелски, Х. 2002 – Христо Вакарелски. Моят път към и през Етнографията. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002. [Hristo Vakarelski. Moyat pat kam i prez Etnografiata. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2002.] (In Bulgarian)

Ганчева, И. 2011 – Илияна Ганчева. Балканската баня като обществена постройка (по сведения на пътешественици от XV–XIX век) – В: Балканите – език, история, култура. Т. II. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2011, 341–345. [Iliyana Gancheva. Balkanskata banya kato obshtestvena postroyka (po svedeniya na pateshestvenitsi ot XV–XIX vek) – V: Balkanite – ezik, istoria, kultura. T. II. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2011, 341–345.] (In Bulgarian)

Ганчева, И. 2018 – Илияна Ганчева. Значението на госта в турската култура – В: Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Година II. Из-

следвания в чест на 60-годишнината на проф. д-р Красимира Мутафова. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2018, 632–644. [Iliyana Gancheva. Znamenieto na gosta v turskata kultura – V: Godishnik na Istoricheskiya fakultet na Velikotarnovskiya Universitet „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“. Godina II. Izsledvaniya v chest na 60-godishninata na prof. d-r Krasimira Mutafova. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2018, 632–644.] (In Bulgarian)

Генчев, С. 1984 – Стоян Генчев. Народна култура и етнография. София: Наука и изкуство, 1984. [Stoyan Genchev. Narodna kultura I etnografiya. Sofia: Nauka i izkustvo, 1984.] (In Bulgarian)

Георгиев, Г. 2005 – Георги Георгиев. Доц. д-р Николай Колев и студентските дипломни работи по етнография в периода 2000–2005 година. – В: Етнологията вчера, днес и утре. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, 8–16. [Georgi Georgiev. Doc. D-r Nikolay Kolev I studentskite diplomni raboti po etnografiya v perioda 2000–2005 godina. – V: Etnologiyata vchera, dnes I utre. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2005, 8–16.] (In Bulgarian)

Иванова, М. 2005 а – Мария Иванова. Приносът на великотърновските студенти в областта на етнографията. – В: Приносът на Историко-юридическия факултет в развитието на българското образование и наука. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, 262–265. [Mariya Ivanova. Prinosat na velikotarnovskite studenti v oblastta na etnografiyata. – V: Prinosat na Istoriko-Uridicheskiya fakultet v razvitiето na balgarskoto obrazovanie I nauka. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2005, 262–265.] (In Bulgarian)

Иванова, М. 2005 б – Мария Иванова. Резултати от една студентска етнологическа експедиция в община Каварна (септември, 2004 г.). – Българска етнология, 2005, № 3-4, 112–128. [Mariya Ivanova. Rezultati ot edna studentska etnolozhka ekspeditciya v obshtina Kavarna (septemvri 2004 g.). – Balgarska etnologiya, 2005, № 3-4, 112–128.] (In Bulgarian)

Иванова, М., Ганчева, И. 2012 – Мария Иванова, Илияна Ганчева. Приносът на ЕИМ при БАН в развитието на образованието по етнология във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. – В: Етнологията в България – история, методи, проблеми. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012, 173–177. [Mariya Ivanova, Iliyana Gancheva. Prinosat na EIM pri BAN v razvitiето na obrazovaniето po etnologia vav VTU “Sv. sv. Kiril i Metodiy”. – V: Etnologiyata v Balcaria – istoria, metodi, problemi. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 2012, 173–177.] (In Bulgarian)

Карамихова, М. 2022 – Маргарита Карамихова. Материалната култура – клетата Пепеляшка в дома на етнологията (образователно есе). – Епохи, т. XXX, кн. 2, 2022, 333–339. [Margarita Karamihova. Materialnata kultura – kletata Pepelyashka v doma na etnolozhiyata (obrazovatelno ese). – Epochi, t. XXX, kn. 2, 2022, 333–339.] (In Bulgarian)

Ковачев, А. 2000 – Александър Ковачев. Доц. д-р Николай Колев – живот в дати. Библиография. – В: Етнологията на границата на два века. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2000, 39–106. [Aleksandar Kovachev. Doc. D-r Nikolay Kolev – zhivot v dati. Bibliografiya. – V: Etnologiyata na granitsata na dva veka. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2000, 39–106.] (In Bulgarian)

Колев, Н. 1980 – Николай Колев. Земеделие, животновъдство, допълнителни поминъци. – В: Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: БАН, 1980, 67–91, 368–375. [Nikolay Kolev. Zemedelie, zhivotnovadstvo, dopalnitelni pominatsi. – V: Pirinski kray. Etnografski, folklorni i ezikovi prouchvaniya. Sofia: BAN, 1980, 67–91, 368–375.] (In Bulgarian)

Колев, Н. 1983 – Николай Колев. Транспорт и съобщения. – В: Етнография на България. Т. II. Материална култура. София: БАН, 1983, 142–152. [Nikolay Kolev. Transport i saobshteniya. – V: Etnografiya na Balcaria. T. II. Materialna kultura. Sofia: BAN, 1983, 142–152.] (In Bulgarian)

Колев, Н. 1999 – Николай Колев. Добавъчни поминъци. – В: Ловешки край. Материална и духовна култура. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999, 97–103. [Nikolay Kolev. Dobavachni pominatsi. – V: Loveshki kray. Materialna i duhovna kultura. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 1999, 97–103.] (In Bulgarian)

Михайлова, Г. 1996 – Ганка Михайлова. Татяна Ангелова Колева (16.IV.1931 – 17.I.1976). – Българска етнология, 1996, № 2, 118–120. [Ganka Mihaylova. Tatyana Angelova Koleva (16.IV.1931–17.I.1976). – Balgarska etnologiya, 1996, № 2, 118–120.] (In Bulgarian)

Gancheva, I. 2014 – Iliyana Gancheva. Nutritional hygiene in the traditional bulgarian society (19–first half of 20 century) – In: Standarts of Everyday Life in the Middle ages and in the Modern times. Vol. III, Veliko Tarnovo, 2014, pp. 106–113.

Gancheva, I. 2019 – Iliyana Gancheva. Some aspects of everyday hygiene of Christians and Sunni Muslims in Bulgaria – “clash” of two religious and cultural systems – In: Between the worlds: People, Space and Rituals, Vol. I, Sofia: IEFEM-BAS & Paradigma, 2019, pp. 171–192.